

เล่าเรื่องอีสานผ่านมุมมองชาวนนทบุรีเรียน: อีสานที่ ไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” ? (1)

written by พลสิทธิ์ วงษ์งามดี | เมษายน 17, 2020

พลสิทธิ์ วงษ์งามดี เรื่อง

“คนพวกนี้โดนนักการเมืองหลอก”

“คนพวกนี้โดนจ้างมาทั้งนั้น”

“คนพวกนี้เอาแต่ต่อต้านโครงการของรัฐ”

“คนพวกนี้เป็นตัวถ่วงความเจริญ”

ผมมักจะได้ยินประโยคเหล่านี้บ่อยครั้ง เมื่อคนรอบตัวของผม ซึ่งเป็นชาวเมืองในกรุงเทพฯ หรือปริมณฑลพูดถึง “คนอีสาน”

ก่อนที่จะเริ่มงานสอนที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ผมไม่เคยสัมผัส “อีสาน” อย่างจริงจัง จังๆ เลย ผมเติบโตในเขตชานเมืองของจังหวัดนนทบุรี หลังจากนั้นก็ใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมาโดยตลอด แม้ผมและครอบครัวจะชอบการท่องเที่ยวและมาพักผ่อนในอีสานอยู่บ่อยครั้ง แต่เราแทบไม่เคยได้ “ใช้ชีวิต” ร่วมกับผู้คนในถิ่นที่ราบสูงแห่งนี้เลย

ในฐานะนักท่องเที่ยว ผมน่าจะคุ้นเคยกับภูเขาและต้นไม้ในภูมิภาคนี้มากกว่าคนอีสานเสียด้วยซ้ำ

ก่อนที่จะรับงานสอนที่มหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพจำเกี่ยวกับคนอีสานของผม จึงมักจะมาจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสืออ่านนอกเวลาชื่อดังในโรงเรียนอย่าง “ลูกอีสาน” ซึ่งผมจำอะไรไม่ได้มากไปกว่าเรื่องของชาวบ้านที่ออกไปจับสัตว์แปลกๆ มากิน (ผมใช้คำว่า “ผม

จำอะไรไม่ได้มากไปกว่า...” เพราะเนื้อหาของหนังสือจริงๆ มีมากกว่านั้นมาก แต่ด้วยความที่ตอนอ่านงานชิ้นนี้ครั้งแรก ผมยังอายุไม่เยอะ เช่นเดียวกับคนรอบตัวคนอื่น จึงไม่รู้สึกว่าจำอะไรได้มากนัก)

ส่วนเอ็มวีเพลงลูกทุ่ง ก็มักจะมีตัวเอกเป็นชาวอีสานอพยพเข้ามาทำงานในเมืองแล้วโดนหลอกให้ตกกระกำลำบาก

หรือแม้กระทั่งละครที่ชาวบ้านในชนบทโดนนายทุนและนักการเมืองท้องถิ่นหลอกใช้และกดขี่จนกระทั่งตัวเอกชาวกรุงฯ เข้าไปช่วยเหลือ และเรื่องราวจบแบบ happy ending หรือข่าวจากโทรทัศน์ที่มักจะมีคนชนบทออกมาประท้วงโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐและนายทุน โดยมีนักการเมืองและข้าราชการออกมาแก้ต่างว่าชาวบ้านเหล่านี้ถูก “มือที่สาม” ยุยงปลุกปั่น

ภาพจำจากสื่อเหล่านี้หลอมรวมทำให้เกิดสิ่งให้นักวิชาการหลายคนเรียกว่า **“มายาคติเกี่ยวกับความโง่ จน เจ็บ ของคนจนในชนบท”**

แน่นอนว่า ไม่ใช่ผมคนเดียวที่เชื่อในมายาคติเหล่านี้ แต่คนรอบตัวของผมจำนวนมากก็เชื่อในมายาคตินี้ด้วยเช่นกัน

สุดท้าย พวกเขาอาจมองว่า คนอีสานเป็น **“คนไร้ชื่อที่ถูกนักการเมือง/นายทุน/NGOs หลอกหรือจ้างมา บางครั้งถูกยุยงให้มาต่อต้านโครงการของรัฐบาลและสุดท้ายกลายเป็นตัวถ่วงความเจริญของคนทั้งประเทศ”**

ที่น่าเศร้าก็คือ แม้ตัวผมและคนรอบตัวหลายคน อาจจะได้มีโอกาสไปเที่ยวในภาคอีสาน แต่การท่องเที่ยวก็เกิดขึ้นเพียงไม่กี่วันต่อปี แทบไม่ได้สัมผัสกับคนในพื้นที่จริงๆ จึงไม่สามารถช่วยทำลายมายาคติเหล่านี้ลงได้

ในทางตรงกันข้าม อาจจะทำให้มายาคติเข้มข้นยิ่งขึ้นด้วยซ้ำ เพราะเชื่อว่า เราได้ไปเห็นมาแล้ว สัมผัสมาแล้ว (เปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายๆ ก็เหมือนกับข้าราชการระดับสูงที่ลงพื้นที่ไปตรวจคอรัปชั่นเพียงไม่กี่ชั่วโมง แล้วก็ด่วนสรุปเอาว่าไม่มีการคอรัปชั่นเกิดขึ้น)

เมื่อผมไปใช้ชีวิตในภาคอีสานแรกๆ ผมก็ถูกจำกัดด้วยมายาคติไม่ต่างกับคนกรุงคนอื่น ๆ แต่หลังจากใช้เวลา 4 ปี ในฐานะอาจารย์มหาวิทยาลัย มายาคติของผมก็ค่อยๆ ถูกทำลายลง

ผมจึงเขียนบทความชิ้นนี้ขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้ผู้อ่านคนอื่น โดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ และปริมณฑลได้ฟัง โดยพยายามย้อนนึกถึงตอนที่ตัวเองมาอยู่อีสานแรกๆ ว่า ตอนนั้นในฐานะคนนอก เรามีข้อสงสัยอะไรบ้าง

ข้อสงสัยต่างๆ ที่อยู่ในบทความนี้ ล้วนแต่เป็นคำถามที่ผมเคยมีกับคนอีสานมาก่อนทั้งสิ้น แต่สุดท้ายพวกเขาก็แสดงให้เห็นแล้วว่า คนอีสานในปัจจุบันห่างไกลเหลือเกินจากคำว่า “โง่จนเจ็บ” และการที่พวกเขาออกมาแสดงออกทางการเมืองหรือร่วมการประท้วงนั้น เพราะเขามีเหตุผลที่จำเป็น

อีสานที่ไม่ได้จน: มุมมองผ่านงานวิจัย

ก่อนอื่น ผมขอสรุปภาพรวมด้านเศรษฐกิจของอีสานไว้สั้นๆ ตรงนี้ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพมากขึ้น ก่อนจะพูดถึงรายละเอียด ซึ่งเป็นประสบการณ์ส่วนตัว ต่อจากนี้

ต้องออกตัวก่อนว่า แม้ผมจะบอกว่าคนอีสานไม่ได้จนอีกต่อไป แต่ผมไม่ได้หมายความว่าคนอีสานรวยเท่าๆ กับคนในภูมิภาคอื่น และไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล

ในทางตรงกันข้าม พวกเขายังต้องการความช่วยเหลืออยู่ เพื่อให้ลืมตาอ้าปากอย่างทัดเทียมกับคนจากภูมิภาคอื่น

งานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นแล้วว่า คนอีสานจำนวนมากเลื่อนชนชั้นตัวเองขึ้นมาจากคนยากจนเป็น “ชนชั้นกลางใหม่” พวกเขามีศักยภาพในการเข้าถึงการศึกษา ข้อมูลข่าวสาร และสาธารณูปโภคพื้นฐาน

ขณะเดียวกันก็ยังมีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่กล่าวว่า ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคในประเทศไทยยังคงสูงอยู่ แม้ปัจจุบันคนอีสานจะพึ่งพาตัวเองได้ในระดับหนึ่ง แต่นโยบายต่างๆ

ของรัฐยังคงมีความสำคัญอย่างมาก ในการเปิดพื้นที่ให้พวกเขาที่มีที่ยืนในสังคมได้ทัดเทียมกับ
ชนชั้นกลางระดับบนที่อาศัยอยู่ตามตัวเมืองนั่นเอง (1)

ตัวแทนกลุ่มคนเหล่าไฮงามไม่เอาเหมืองแร่คัดค้านการทำเหมืองแร่ทรายแก้วในพื้นที่ อ.ภูหินรายณ์ จ.กาฬสินธุ์
เพราะกังวลผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ภาพโดย ยศพนธ์ เกิดวิบูลย์

อีสานที่ไม่ได้โง่และเจ็บ: มุมมองผ่านประสบการณ์ส่วนตัว

“หน่วยงานรัฐไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ที่เขาทำกิน พ่อเลยลาออกจากงานเพื่อมาสู้ เพราะคิดว่ามันไม่เป็นธรรม” ผู้สูงอายุคนหนึ่งในหมู่บ้านเล่าให้ผมฟังถึงสาเหตุที่เขาออกมาต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐ ชายสูงอายุคนนี้ลงทุนถึงขั้นยอมลาออกจากหน่วยงานรัฐเพื่อขอความเป็นธรรมเลยทีเดียว

“พ่ออยากให้เขาเข้าใจความรู้สึกของชาวบ้านว่า ถ้ามีโรงงานมาเผาแกลบวันละ 400-500 ตัน จะรู้สึกยังไง พ่อก็เลยเอาแกลบไปเผาใส่เขาบ้าง” ผู้นำชุมชนคนหนึ่งเล่าเรื่องพร้อมรอยยิ้ม ถึง

ตอนที่เขาประท้วงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลโดยการจุดไฟเผาฟางข้าวหน้าหน่วยงานราชการ เพื่อให้ข้าราชการเข้าใจหัวอกของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ

“ผมไม่คิดว่าศาสนาพุทธเองขัดขวางประชาธิปไตยนะ แต่ชนชั้นนำที่ดีความศาสนาต่างหากที่ขัดขวาง...” นักเขียนชาวอีสานคนหนึ่งถูกกับผมอย่างออกรสถึงเรื่องศาสนาและการเมือง หลังจบประโยคนั้น เราก็พูดคุยเรื่องหนักๆ กันต่ออยู่นานเป็นชั่วโมงในร้านหนังสือของเขา ก่อนที่ผมจะจากมาและรู้สึกว่าได้เรียนรู้อะไรมากมาย

เรื่องราวด้านบนที่ผมยกมาทั้งหมด เกิดขึ้นกับผมในช่วงแรกของการเริ่มทำงานที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผมเชื่อว่า เรื่องราวเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ดีมาก ในการแสดงให้เห็นว่าคนอีสานไม่ได้ใสซื่อและ “โง่” พอที่จะให้ใครหลอกใช้และทำให้ “เจ็บ” ได้อีกต่อไปแล้ว พวกเขาพร้อมจะต่อรองกับรัฐ และที่สำคัญ พวกเขามีความรู้ ความตื่นตัวทางการเมืองสูง ดังนั้น ความเชื่อที่ว่าคนอีสานโดนหลอก ถูกจ้างโดยมือที่สามเพื่อให้ออกมาประท้วง และถ่วงความเจริญของประเทศ เป็นการลดทอนความเป็นจริงอย่างมาก

แน่นอนว่า ด้วยความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคที่สูง อาจจะทำให้ชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ เข้าถึงการศึกษาในระดับที่สูงกว่าคนอีสานจำนวนมาก แต่สิ่งหนึ่งที่เราต้องตระหนักก็คือ

“ความรู้ทางการเมืองเป็นคนละสิ่งกับความรู้ทางเทคนิค”

พูดง่าย ๆ ก็คือ การที่คนกรุงเทพฯ เรียนสูง ๆ ทำให้พวกเขามีความรู้ทางเทคนิคที่สูง เช่น ความรู้ทางการแพทย์ วิศวกรรม และการตลาด แต่ความรู้ทางเทคนิคเหล่านั้นไม่ได้สะท้อนความรู้ทางการเมืองเสมอไป ยกตัวอย่างเช่น ถ้าถามหมอ (2) สักคนว่าสมาชิกสภา อบต. ของหมู่บ้านหมอคือใคร? หรือ ส.ส.เขตของหมอคือใคร? ผมเชื่อว่าหมอหลายคนอาจตอบไม่ได้

แต่เชื่อหรือไม่ว่า คำถามเหล่านี้ชาวบ้านทั่วๆ ไปส่วนใหญ่กลับตอบได้!

ไม่ได้หมายความว่าผมเชื่อว่าชาวบ้านฉลาดกว่าหมอหรือสนับสนุนให้ชาวบ้านไปผ่าตัดแทนหมอ แต่ต้องการย้ำว่า ความรู้ทางเทคนิคที่ได้จากการเรียนในสถาบันการศึกษาสูงๆ เป็นคนละเรื่องกับความรู้ทางการเมือง (3) ที่ได้จากการติดตามข่าวสารบ้านเมือง ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ

หลายคนอาจจะไม่เชื่อว่าชาวบ้านทั่วไปและคนอีสานติดตามข่าวสารบ้านเมืองเยอะมาก และอาจจะรู้สึกว่ามันไม่สมเหตุสมผล แต่เอาเข้าจริงแล้วมันมีคำอธิบายที่มีน้ำหนักสนับสนุนข้อเท็จจริงนี้อยู่

ดังที่ผมกล่าวไปข้างต้นว่า ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคในประเทศไทยยังสูง ทำให้คนอีสานต้องพึ่งพานโยบายจากรัฐ เช่น จำนำข้าว หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รถคันแรก กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ฯลฯ

นั่นหมายความว่า พวกเขาอาจจะมีแรงจูงใจที่จะติดตามการเมืองมากกว่าคนรวยบางคนในเมืองที่ซื้อประกันจากบริษัทเอกชนหรือส่งลูกเรียนโรงเรียนนานาชาติด้วยซ้ำ

เราปฏิเสธไม่ได้ว่า ภาคอีสาน (รวมทั้งจังหวัดอื่นๆ นอกเขตกรุงเทพฯ) มักจะเป็นเป้าหมายในโครงการพัฒนาของรัฐและนายทุน ดังนั้น ชาวอีสานจึงมีโอกาสสูงกว่าคนกรุงเทพฯ ที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา

พวกเขาจึงมีความตื่นตัวที่จะติดตามข่าวสารเหล่านี้มากเป็นพิเศษ แม้ว่าหลายครั้งโครงการจะไม่ได้เกิดขึ้นในชุมชนของพวกเขา แต่เกิดในชุมชนใกล้เคียง ชาวบ้านก็มักจะมีเครือข่ายในการติดตามข้อมูลของโครงการจากชุมชนใกล้เคียงอยู่เสมอ เพื่อเตรียมตัวเผื่ออนาคตที่โครงการอาจจะขยายมาถึงชุมชนของตัวเอง

การสรุปว่าคนอีสานไม่มีความรู้ทางการเมืองและถูกหลอก ถูกจ้าง ถูกยุยงให้ออกมาประท้วง จึงไม่ค่อยจะตรงกับความเป็นจริงในปัจจุบันเท่าใดนัก สิ่งที่ทำให้พวกเขาออกมาประท้วงหรือแสดงออกทางการเมือง น่าจะเป็นเพราะมีความจำเป็นอย่างอื่นมากกว่า ส่วนความจำเป็นของพวกเขาคืออะไร ไว้ว่ากันในตอนต่อไป

อ้างอิง

1. อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร, นิติ ภาวัตรพันธุ์. 2556. ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พัฒนา กิตติอาษา. 2557. สุวีถีอีสานใหม่ วิชาษา
2. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2559. ลีมาตาอำปาก: จากชาวนาสู่ผู้ประกอบการ มติชน
3. หรืออาจจะเป็นอาชีพอื่น ๆ ก็ได้ที่สังคมมองว่ามีความรู้ เช่น วิศวกร, สถาปนิก, ผู้จัดการ, นักวิทยาศาสตร์, ครู, หรือแม้กระทั่งนักวิชาการ
4. ความรู้ทางการเมืองในที่นี้ ผมไม่ได้รวมถึงความรู้ทางทฤษฎีจากการเรียนปริญญาด้านรัฐศาสตร์ ส่วนตัวแล้ว ผมคิดว่าทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์เองก็เป็นความรู้เชิงเทคนิคอย่างหนึ่ง

หมายเหตุ: ความคิดเห็นหรือมุมมองต่างๆ ที่ปรากฏบนเว็บไซต์เดอะอีสานเรคคอร์ด เป็นข้อคิดเห็นของผู้เขียน ซึ่งไม่ได้เป็นมุมมองหรือความคิดเห็นของกองบรรณาธิการเดอะอีสานเรคคอร์ด